

УДК 351.746.2:35

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СЛІДЧИХ ЗА КОРУПЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Галуцько В.М., к. ю. н., доцент,
проректор з матеріально-технічного розвитку та інфраструктури
Херсонський державний університет

У статті доведено, що слідчі за корупційну діяльність на підставі відомих статутів та норм чинного законодавства несуть юридичну відповідальність у повному обсязі, не користуючись ніякими пільгами, а саме: адміністративну, кримінальну, дисциплінарну і цивільну.

Ключові слова: юридична відповідальність, корупція, корупційна діяльність, слідчі органи, слідчий.

В статті доказано, що слідователи за коррупционную деятельность на основании ведомственных уставов и норм действующего законодательства несут юридическую ответственность в полном объеме, не пользуясь никакими льготами, а именно: административную, уголовную, дисциплинарную и гражданскую.

Ключевые слова: юридическая ответственность, коррупция, коррупционная деятельность, следственные органы, следователь.

Halunko V.M. LEGAL RESPONSIBILITY OF INVESTIGATORS FOR CORRUPT PRACTICES

The article proved that investigation for corruption, based on departmental statutes and current legislation legally responsible to the full extent without using any benefits, such as: administrative, criminal, civil and disciplinary.

Key words: legal responsibility, corruption, corrupt activities, investigating authorities, investigator.

Постановка проблеми. В умовах ексакації в Україні, посилення злочинності, збільшення кількості неочевидних правопорушень усе більшого значення набуває реформування системи правосуддя. На сьогодні реформування українського суспільства, всієї правової системи викликає широкі проблеми. І.В. Басиста вважає: «Будь-яка реформа чи зміна повинні виходити з глибоких наукових досліджень і продуманих, обґрунтованих поступових кроків законодавця» [1]. Не є винятком і реформування правоохоронної системи, особливо що стосується діяльності слідчих та їх відповідальності.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженню проблеми відповідальності за корупційну діяльність правоохоронців, у тому числі і слідчих, приділяли увагу такі вчені, як Бахрах Д.М., Голосніченко І.П., Лазарев В.В., Попов Л.П., Резвих В.Д., Кривуля О.М., Куц В.М., Ломакін В.Ф., Севрюгін В.Є., Комзюк А.Т., Гуменюк В.А. та ін.

Метою статті є дослідження юридичної відповідальності за корупційну діяльність на підставі відомих статутів та норм чинного законодавства України, яку несуть правоохоронці, в тому числі і слідчі.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи юридичну відповідальність, можна стверджувати, що в юридичній науці термін «відповідальність» вживається, як правило, у двох аспектах, а саме як обов'язок та покарання. У першому випадку виступає як усвідомлення особою свого місця в суспільстві, ролі в розвитку суспільного прогресу, особистої участі в справах держави. У другому – як відповідальність за минуле. Відповідальність у цьому полягає, з одного боку, в тому, що особа несе відповідальність за несприятливі наслідки своєї поведінки, а з другого, – у визначенні особі позбавлень, адекватній негативній реакції суспільства на її дії. Ряд уче-

них розглядають юридичну відповідальність у широкому змісті цього слова. Так, на думку П.М. Рабиновича, справедливість юридичної відповідальності означає схвалення і підтримку населенням, іншими інститутами цивільного суспільства міри, застосованої державними органами до правопорушника. Рішення в справі може визнаватися справедливим у випадку неодмінного дотримання принципів законності й обґрунтованості. Якщо захід відповідальності був застосований із порушенням закону та без з'ясування всіх обставин справи, встановлення істини, то він не може визнаватися справедливим тому, що порушено самі основи справедливості в процесі правозастосовчої діяльності [2].

Юридична відповідальність нерозривно пов'язана з державою, її органами, до яких відносяться і слідчі підрозділи. У всіх випадках порушення законності держава змушена вживати заходів, щоб припинити вчинені правопорушення, відновити порушені права і змусити правопорушника діяти в рамках законності. Юридична відповідальність – це окремий вид практичної юридичної діяльності, який заслуговує на особливу увагу з погляду його ролі та функціонального призначення в процесі здійснення правосуддя. Поряд із діяльністю судді, прокурора діяльність слідчого є невід'ємною частиною судочинства, завдяки якій у загальному плані відбувається процес втілення права, а з ним – втілення соціальної справедливості. Основним завданням слідства є розкриття злочину. Але в ході вирішення цього завдання слідчі вирішують ще цілу низку завдань, передбачених законом. Органи слідства як спеціалізовані підрозділи належать до системи органів Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, державного бюро розслідувань [3]. Відповідно,

їх повноваження мають певну диференціацію, що об'єктивно зумовлено функціональною націленістю того чи іншого державного органу або відомства. Також в Україні створено Національне бюро розслідувань як спеціалізований центральний орган виконавчої влади. Отже, можна зробити висновок, що слідчий – службова особа органів поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Здійснення слідства передбачає наявність у відповідного суб'єкта владних повноважень, які гарантовані державою та здійснюються від імені держави. Діяльність слідчого характеризується високим рівнем відповідальності, а також надмірним рівнем емоційного напруження. Відповідним чином контроль за роботою слідчих підрозділів повинен здійснюватися як із боку відомства, в якому зосереджено орган слідства, так і з боку інших правоохоронних структур, також за роботою слідчого здійснюють контроль інші учасники процесу – свідки, підозрюваний, обвинувачений, що втілюється в здійсненні ними права на ознайомлення з матеріалами провадження, заявленні відводу, принесенні скарги на дії слідчого, користуватися правом на захист. Робота слідчого також знаходиться і під контролем громадської думки, населення, працівників преси, які уважно стежать за кінцевими результатами слідства. Тому будь-яке невірне прийняте рішення з боку слідчого викликає значний суспільний резонанс та вважається вчиненням корупційних дій. Відповідно до ст. 3 Закону України від 14.10.2014 «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних правопорушень суб'єктами правопорушення є і слідчі [4].

За скоєння правопорушень, особливо корупційних, працівники слідства на підставі відомчих статутів та норм чинного законодавства несуть юридичну відповідальність у повному обсязі, не користуючись ніякими пільгами. Ряд нормативно-правових актів використовують термін «корупція» для визначення завдань, функцій та напрямів діяльності правоохоронних органів України, які, в першу чергу, ведуть боротьбу зі злочинністю. На думку Л.В. Багрій-Шахматова, корупція – це явище, яке вразило апарат державної влади й управління, пов'язане з його розладом, коли представники апарату незаконно використовують своє службове положення в корисливих цілях, для особистого збагачення всупереч інтересам служби [5]. М.І. Мельник корупційному правопорушенню дає таке визначення: «правопорушення, що полягає в неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, офіційно наданої їй влади, посадових повноважень, відповідних можливостей із метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (корупційні діяння), а також в інших діях, які

створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм (інші діяння, пов'язані з корупцією) [6]. А.І. Редька під корупційним правопорушенням розуміє «суспільно-небезпечне посягання на встановлений порядок здійснення особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданих їм повноважень, а саме протиправне, умисне діяння або бездіяльність, за яке законом України «Про боротьбу з корупцією» передбачено адміністративну й інші види відповідальності» [7]. У своїй роботі В.Д. Лаптеакру зазначив, що складовими частинами корупції є аморальні, дисциплінарні, адміністративні проступки, цивільно-правові делікти і злочини [8], при цьому він не конкретизував, які саме діяння охоплюються кожним із названих видів правопорушень, а також не взяв до уваги те, що всі діяння, за які передбачена відповідальність, засуджуються суспільством, суперечать певним моральним устоям, а отже, є аморальними. Тобто аморальність як соціальна категорія притаманна всім діянням, за які передбачена відповідальність [9].

На сьогодні в літературі юридичну відповідальність за корупційні правопорушення поділяють на адміністративну (підстава – Кодекс України про адміністративні правопорушення; накладається за адміністративні правопорушення уповноваженими органами адміністративної юрисдикції до осіб, які не підпорядковані їм по службі), кримінальну (підстава – кримінальний кодекс України; настає за вчинення злочинів, які чітко визначені кримінальним кодексом, настає з моменту офіційного обвинувачення, реалізується виключно в судовому порядку. Виноситься вирок), дисциплінарну (підстава – Кодекс законів про працю, дисциплінарний статут; накладається адміністрацією або особою, що має розпорядчо-дисциплінарну владу над працівником) і цивільну (підстава – Цивільний кодекс України, настає з моменту правопорушення спричинення матеріальної або моральної шкоди). Коротко розглянемо основні види юридичної відповідальності, а також за які правопорушення, вчинені слідчими, вона накладається. Так, по-перше, відповідно до ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення [10] адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Особливу увагу цьому питанню приділяли такі вчені, як Бахрах Д.М., Голосніченко І.П., Лазарев В.В., Попов Л.П., Резвих В.Д., Кривуля О.М., Комзюк А.Т., Гуменюк В.А. та ін. У КУАП одночасно вживаються і ототожнюються два терміни: «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок». А.Т. Комзюк вважає, що ці поняття не тотожні, оскільки адміністративне правопорушення означає порушення будь-якої адміністративно-правової норми, незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність. Адміністративний проступок слід розглядати як вид

адміністративного правопорушення, за яке встановлено адміністративну відповідальність [11]. Л.В. Коваль визначав, що склад адміністративного правопорушення – це сукупність ознак, що утворюють діяння [12].

Адміністративна відповідальність настає за умови, що правопорушення не має такого ступеня суспільної шкоди, який вимагав би застосування кримінальної відповідальності; правопорушення, як правило, не є дисциплінарним проступком; метою покладання відповідальності не є відшкодування заподіяної матеріальної шкоди.

Що стосується кримінальної відповідальності, то в кримінальному кодексі України не визначається поняття корупції. Корупція не є кримінально-правовим інститутом. Разом із тим ряд суспільно-небезпечних діянь можуть містити ознаки корупційних діянь, таких як: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживанням довірою (ст. 191); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365); службове підроблення (ст. 356); службова недбалість (ст. 367); одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369) та провокація хабара (ст. 370). Для притягнення до кримінальної відповідальності для наявності в діях особи складу злочину недостатньо встановити сам факт незаконного отримання посадовою особою матеріальної винагороди. Для корупційного діяння суттєвим є сам факт незаконного отримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, матеріальної винагороди у вигляді благ, пільг, переваг.

Дисциплінарна відповідальність застосовується за здійснення дисциплінарної провини. Порядок застосування стягнення за порушення дисципліни регламентується Кодексом законів про працю України (КЗпП), статутами про дисципліну й іншими нормативно-правовими актами.

Цивільна відповідальність переслідує іншу мету, ніж кримінальна, адміністративна і дисциплінарна. Вона застосовується, насамперед, для відновлення порушених прав громадян у випадках невиконання боржниками своїх зобов'язань за договором чи внаслідок заподіяння шкоди. Однак якщо ми говоримо про вчинення корупційних діянь слідчими, то до них застосовуються, як правило, два види юридичної відповідальності (адміністративна та кримінальна).

Висновки. Отже, проблеми ефективної протидії корупції в цілому хвилюють українську та світову наукову спільноту. Науковці досліджують корупцію в Україні не лише як певний вид злочинної діяльності, а як соціальне явище. На жаль, на сьогодні незавершеність не тільки формування правового поля, а і функціонування слідчих підрозділів, невідповідність вимог одного закону вимогам інших стали причиною того, що в достатній мірі не використовується потужний механізм боротьби з корупційними проявами серед правоохоронних органів, а це призводить до різного роду порушень. Тому в першу чергу стоїть питання щодо негайного закінчення формування правоохоронної системи, в тому числі слідчих підрозділів, та приведення у відповідність чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басиста І.В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми / І.В. Басиста. – Львів, 2013. – 600 с.
2. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права і держави / П.М. Рабинович. – К., 1999.
3. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / За заг. ред. С.С. Чернявського. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 760 с.
4. Закон України «Про запобігання корупції» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
5. Багрий-Шахматов Л.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса : Ластар, 2001. – 530 с.
6. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, ознаки, заходи протидії / М.І. Мельник. – К. : Атіка, 2001. – 304 с.
7. Редька А. Деякі питання практики застосування Закону України «Про боротьбу з корупцією» / А. Редька // Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 153–174.
8. Лаптеакру В.Д. Борьба с коррупцией в Республике Молдова (социальные, уголовные и криминологические аспекты) : автореф. дис. ... к. юрид. наук : 12.00.08 / В.Д. Лаптеакру ; Междунар. независ. ун-т Респ. Молдова. – Кишинэу, 1998. – С. 11–16.
9. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / С.С. Рогульський. – С. 187.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х. : Одісей, 2011. – 256 с.
11. Адміністративна відповідальність в Україні / За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. – 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – 99 с.
12. Коваль Л.В. Адміністративне право: Курс лекцій (для студентів юрид. вузів та фак.) / Л.В. Коваль. – К. : ТОВ «Вентурі», 1998. – С. 134.